

פרשת שמיני שנת תשפ"ה

הרב יצחק מאטצען
מח"ס הואיל משה וש"ס

הואיל משה

ואיתא בתורת כהנים, וכי מה ראו ישראל להביא יותר מאהרן, אלא אמר להם אתם יש בידכם בתחלה ויש בידכם בסוף, יש בידכם בתחילה וישחטו שעיר עזים (פ' מכירת יוסף), ויש בידכם בסוף עשו להם עגל מסכה, יבא שעיר עזים ויכפר על מעשה עזים, יבא עגל ויכפר על מעשה עגל עיי"ש, הרי דלכן הביאו שעיר עזים לכפר על חטא דמכירת יוסף.

ואיתא בבראשית רבה (פרשה פ"ד-ז) עה"פ ויבא יוסף את דבתם רעה, מה אמר, ר' מאיר אומר חשודין הן בניך על אבר מן החי וכו' עיי"ש. והקשו המפרשים ממה נפשך, אם היה אמת שאכלו השבטים אבר מן החי, יוקשה על השבטים היתכן שיעברו בשאט נפש על איסור אבר מן החי דהוא מז' מצות שבני נח נצטוו עליהם, ואם לא היה אמת הדבר, היתכן דיוסף הצדיק יוציא חלילה שקר מפיו ויוציא שם רע על אחיו.

ובספר פרדס יוסף (פרשת וישב דף רס"ח ע"ד) כתב לתרץ, די"ל שעירבו האבר מן החי ברוב, דמדאורייתא בטל חד בתרי כמוש"כ הרא"ש במסכת חולין (פ"ז ס"י ל"ה) ורק מדרבנן לא בטיל, וכיון דמדאורייתא שרי לכן אכלו ע"י ביטול, ואף שמדרבנן אסור לא חששו לקיים מצות דרבנן, וכמ"ש החיד"א דאף דאיתא במסכת יומא (דף כ"ח:) שהאבות קיימו כל התורה אפילו עירוב תבשילין עיי"ש, אף שעירוב תבשילין הוא מדרבנן, מ"מ על שאר מצות דרבנן לא חששו, ובפרט לגירסת הרשב"א דגריס בגמ' אפילו עירוב תחומין שהוא איסור דאורייתא, א"כ בודאי י"ל שעל שום איסור דרבנן לא חששו, ולכן א"ש מה שאכלו אבר מן החי ע"י ביטול ברוב, כיון דמדאורייתא שרי עכ"ד, וכ"כ בספר בנין דוד פרשת מקץ (אות ס"ג).

ולכאורה יש להעיר, לפי"מ שכתב בשו"ת אמרי כהן (ס"י כ"ג) לחדש דקודם מתן תורה היה אסור אבר מן החי בהנאה, לפי"מ שכתב המנחת חינוך (מצוה י"ד אות ח') דלבני נח מהראוי שיתסר אבר מן החי בהנאה גם כן, כיון דקיי"ל כר' אבהו במסכת פסחים (דף כ"א:) דכל מקום שנאמר לא תאכל גם איסור הנאה במשמע, א"כ ה"ה באיסור אבר מן החי דבני נח מוזהר עליו, אסור בהנאה ג"כ עליו, ואף דבמסכת פסחים (דף כ"ב:) אמרינן דאבר מן החי מותר בהנאה משום דאיתקש לדם, מ"מ אצל ב"נ לא שייך ההיקש, די"ג מדות לא שייך אצלם, אך באמת מותר לבני נח מכח מי איכא מידי דלישראל שרי ולבן נח אסור, וכיון דלישראל מותר בהנאה שרי גם לבני נח עכ"ד המנ"ח.

ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר לחטאת ואיל לעלה תמימים והקרב לפני ה': ואל בני ישראל תדבר לאמר קחו שעיר עזים לחטאת ועגל וכבש בני שנה תמימים לעלה: ולמעלה כתיב כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשות לכפר עליכם:

והנבס"ד לדרוש סמוכין, דאיתא במס' יומא (ג:), צוה ה' לעשות זה מעשי פרה עיי"ש, ובאלשיך הקדוש (פ' חוקת) כתב לבאר דברי רש"י בשם ר' משה הדרשן, דלכן נצטוו על פרה אדומה כדי לכפר על חטא העגל, דתבוא אמו ותקנה צואת בנה, דלכאורה הוא תמוה, דתינח אם היה הפרה מכפר על מעשה העגל, אבל באמת אפר הפרה הוא בא לטהר הטמאים, וא"כ מה ענינה לחטא העגל, אך הרי בחטא אדה"ר בא מיתה לעולם על ידי זוהמת הנחש, ובמתן תורה פסקה זוהמתו ונעשו חירות ממלאך המות, ואיתא במס' ע"ז (ה.) אמר ר"ל, בואו ונחזיק טובה לאבותינו (עושי העגל), שאלמלא הן לא חטאו אנו לא באנו לעולם, שנאמר אני אמרתי אלקים אתם ובני עליון כולכם, ותחיו לעולם, עכשיו חבלתם מעשה ידיכם אכן כאדם תמותון עיי"ש, נמצא דכל סיבת טומאת מת נשתלשל ע"י שחטאו בעגל, כי על ידי חטא העגל נגזרה מיתה, וממילא הוזהר לאפר פרה כדי לטהר הנטמא אל המת, ושפיר מובן דבא הפרה לקנה זוהמת העגל עיי"ש, מבואר מזה דשורש הדבר מה דפרה מטהר מטומאת מת הוא ממה דנמשך מחטא אדה"ר.

והקדמונים כתבו דאדה"ר לא חטא באכילת עץ הדעת משום שביטל העץ הדעת ברוב (עיי' בספר וישב אהלים דף ה' מדרש"ס), והקשה בספר כסף נבחר עה"ת (פרשת וירא), דהא קיי"ל דאין מבטלין איסור לכתחלה עכ"ק.

ובהואיל משה בראשית (עה"פ זה ספר תולדות אדם) כתבנו לתרץ, לפמ"ש הב"ח בהל' סוכה (ס"י תרכ"ו), באילן שע"ג הסוכה שאפשר לערבו ולבטלו ברוב סכך, ולכאורה קשה דהא אין מבטלין איסור לכתחלה, והביא הב"ח מהראב"י לתרץ, דדוקא בדבר שנהנה ממנו שייך הדין דאין מבטלין איסור לכתחלה, משא"כ לצורך מצוה י"ל דשפיר מבטלין איסור לכתחלה משום דמצות לאו ליהנות ניתנו עיי"ש, ואיתא בבראשית רבה (י"ט-ה), ותקח מפריו ותאכל, א"ר איבי סחטה ענבים ונתנה לו עיי"ש, וכתבו המפ' [עיי' בס' עיר דוד (אות רט"ו), ובס' תורת מהרי"ץ (פ' בראשית)], דלכן סחטה לו ענבים משום דהיה צריך להיין לקיים מצות קידוש עיי"ש, וכיון דהוה לצורך מצוה שפיר היה מותר לבטלו ברוב אף לכתחלה, כיון דמצות לאו ליהנות ניתנו.

ומעתה שפיר מבואר הסמיכות, צוה ה' לעשות במעשה הפרה, דבא לטהר מטומאת מת דנגרם על ידי חטא אדה"ר, דאף דביטלו ברוב ולצורך מצוה, מ"מ הוי חטא דס"ל מצות ליהנות ניתנו, וא"כ גם מכירת יוסף היה בו חטא, ולכן קחו שעיר עזים לחטאת לכפר על חטא דמכירת יוסף ודו"ק.

ויאמר משה אל אהרן הוא אשר דבר ה' לאמר בקרבי אקדש ועל פני כל העם אכבד וידם אהרן: ואיתא במדרש, **וידם אהרן, מה הוה ליה למימר, וביום השמיני ימול בשר ערלתו, ע"כ וצ"ב.**

והנבס"ד, דאיתא בזה"ק (פרשת אחרי דף נ"ו): דבני אהרן שמתו בחטאם לא היו עדיין בני כ' שנים, ולכן נקראו בני אהרן, ולא פרט הכתוב שמם של נדב ואביהוא, משום שלא היו בני עונשין לפי שלא היו בני כ' שנים, כדמצינו אצל בן עזאי ובן זומא שלא נקראו בשמם לפי שלא האריכו ימים עיי"ש.

ואיתא במסכת שבת (דף פ"ט:), לעתיד לבא יאמר לו הקב"ה לאברהם בניך חטאו לי, אמר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך (הואיל שחטאו ויתקדש שמך בעולם כשתעשה דין בעוברין על דבריך), אמר אימר ליה ליעקב דהוה ליה צער גידול בנים אפשר דבעי רחמי עליהו, אמר ליה בניך חטאו, אמר לפניו רבש"ע ימחו על קדושת שמך, אמר לא בסבי טעמא ולא בדודקי עצה, אמר לו ליצחק בניך חטאו לי, אמר לפניו רבש"ע בני ולא בניך, בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע קראת להם בני בכורי (שהיה גלוי לפניך שהן עתידין לומר לפניך בסניי נעשה ונשמע לקבל עולך מאהבה כבנים), עכשיו בני ולא בניך, ועוד כמה חטאו, כמה שנותיו של אדם שבעים שנה, דל עשרין דלא ענשת עליהו (שכן מצינו בדור המדבר שלא ענש הקב"ה אלא מכ' שנה ומעלה דכתיב במדבר הזה יפלו פגריכם וגו' מבין עשרים שנה ומעלה אשר הליגותם עלי, פשו להו חמשין, דל כ"ה דלילותא, פשו להו כ"ה, דל תרתי סרי ופלגא דצלויי ומיכל ודבית הכסא, פשו להו תרתי סרי ופלגא, אם אתה סובל את כולם מוטב, ואם לאו פלגא עלי ופלגא עליך וכו' עיי"ש, ולפי"ז הקשה בספר חומת אנך להחיד"א (בפרשתן), למה נענשו נדב ואביהוא והא עדיין לא היו בני כ' שנים, ועיין בספר והוכח אברהם (בפרשתן דף פ"ה:), מה שכתב בזה עיי"ש.

והביא מש"כ בספר זרע ברוך שלישי (פרשת וירא) ליישב, עפי"מ דאמרו חז"ל, תנא, איסי בן יהודה אומר, לא מתו נדב ואביהוא אלא בשביל שאמרו ישראל לא ירדה השכינה למטה, כיון שמתו נדב ואביהוא ידוע ששרתה שכינה למטה, והוא תמוה, ומפרש עפי"מ"כ בעל עשרה מאמרות, דכשהשכינה למעלה אינו מעניש עד בן עשרים שנה, וכשהשכינה למטה הוי כבית דין של מטה ומעניש מבן י"ג, וכיון שנדב ואביהוא לא היו בני עשרים וראו שמתו, ידעו מזה שהשכינה ירדה למטה וכו' עיי"ש.

אך לדברי המהר"ש יפה מובא בספר פרשת דרכים (דרך האתרים דרוש א'), דאף למאן דס"ל מי איכא מידי דלישראל שרי ולבן נח אסור, זהו דוקא לאחר שכבר הותר לישראל, ליכא למימר דלבני נח יהיה אסור, אבל מעיקרא קודם מתן תורה דלא הותר עוד לישראל, שפיר היה אסור לבני נח עיי"ש, ובס' שושנת העמקים (כלל ט"ז), נמצא לפי"ז דקודם מ"ת היה אסור אבמה"ח בהנאה, כיון דעיקר היתר הנאה הוא משום מי איכא מידי וכו' לפי"ד המנ"ח הנ"ל, א"כ קודם מ"ת דלא שייך מי איכא מידי, שפיר י"ל דהיה אסור אבמה"ח בהנאה לב"נ וכו' עיי"ש.

ולפמ"ש"כ בחו"ד (סי' צ"ט סק"ח), ובספר ישועות יעקב (חאו"ה סי' תרע"ז), ובשו"ת מהרש"ם (ח"א סי' קל"ו), דבאיסורי הנאה לכו"ע אין מבטלין איסור לכתחלה מה"ת, דמה שנהנה מהביטול הוי כנהנה מאיסור הנאה עיי"ש, א"כ הדקל"ד איך אכלו השבטים אבר מן החי, דאי"ל דאכלו ע"י ביטול וס"ל דאין מבטלין איסור לכתחלה הוא רק מדרבנן, דהא כיון דאבר מן החי קודם מ"ת היה אסור בהנאה לב"נ, ובאיסורי הנאה לכו"ע מודים דאין מבטלין איסור לכתחלה מה"ת.

ובשו"ת אבני ציון (ח"ג סי' ע"ה אות א') כתב, דמ"ש החו"ד דבאיסורי הנאה לכו"ע אין מבטלין לכתחלה מה"ת, תליא בפלוגתא אי מצות ליהנות נתנו או לאו ליהנות נתנו, דאיתא במסכת יבמות (דף ק"ג:), חלצה בסנדל של עכו"ם ושל משמשי עכו"ם חליצתה כשרה, ופירש"י משום דלאו לשריפה קיימי דאית ליה תקנתא בביטול, ואי משום דאסור בהנאה, חליצה לאו הנאה הוא דמצות לאו ליהנות ניתנו עיי"ש, ולכאורה קשה הא אית לה הנאה דמותרת עיי"ז לינשא, ות"י הרשב"א והרמב"ן (שם) דכיון דגם מקודם היתה יכולה לינשא ורק האיסור היה מעכב עליה, נמצא שכל הנאתה הוא רק מה שיכולה עכשיו להינשא מבלי שתעבור על איסור, וזה חשוב ג"כ רק כהנאת מצוה דל"ה הנאה דמללה"נ עיי"ש.

ולפי"ז י"ל דה"ה במבטל איסור, לא חשיב נהנה במה שיכול לאכול ע"י הביטול, כיון דגם לפני הביטול היה יכול לאכול, ורק דאז היה עובר על איסור, ועכשיו ע"י הביטול יכול לאכול בהיתר, ונמצא שכל מה שהרויח ע"י הביטול הוא רק שיכול לאכול בהיתר, וזה חשיב רק כהנאת מצוה דמללה"נ, וא"כ אין הכרח לומר דבאיסורי הנאה לכו"ע אין מבטלין, כיון די"ל דזה לא חשוב הנאה, משא"כ למ"ד מצות ליהנות ניתנו והנאת מצוה חשיבא הנאה, א"כ ודאי דמה שיכול לאכול ע"י ביטול חשיב כנהנה מהאיסור, ולכן ודאי דלכו"ע אין מבטלין איסורי הנאה מה"ת עכ"ד האבני ציון עיי"ש.

ולפי"ז י"ל דיוסף והשבטים פליגי אי מצות ליהנות ניתנו או לאו ליהנות ניתנו, דיוסף ס"ל מצות ליהנות ניתנו, ולפי"ז אסור לבטל איסורי הנאה מה"ת, דהלא נהנה במה שמבטלו ונתרבה ההיתר, ולכן הוציא דבה עליהם שאוכלים אבר מן החי, והשבטים ס"ל מצות לאו ליהנות ניתנו, ולפי"ז באיסורי הנאה נמי אמרינן דמותר לבטל לכתחלה, ולכן אכלו אבר מן החי ע"י ביטול ברוב.

ולכאורה יש להביא ראיה דהשכינה ירדה למטה מי', דאיתא במסכת שבת (דף פ"ה:), ואמר ר' יהושע בן לוי, בשעה שעלה משה למרום, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבש"ע, מה לילוד אשה בינינו, אמר להן לקבל תורה בא, אמרו לפניו, חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם אתה מבקש ליתנה לבשר ודם, מה אנוש כי תזכרנו ובן אדם כי תפקדנו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים וכו' עיי"ש, והמפ' כתבו (עין בספר ראש דוד פרשת בשלה, ובספר שמע יעקב פרשת במדבר) דטענת המלאכים היתה שהם צריכים לקבל התורה מכח דינא דבר מיצרא עיי"ש.

ובהגדה של פסח חלוקא דרבנן (פיסקא אחד מי יודע) כתב, דאיתא במסכת ב"מ (דף ק"ח:), דגם שכיני העיר יש להם דין מצרנות (ופרש"י שכיני העיר שבעליהן דרים זה אצל זה), וא"כ ה"ה בנידון דידן לדעת הגמרא במסכת סוכה (דף ה:) דמעולם לא ירדה השכינה למטה מעשרה עיי"ש, א"כ יש להמלאכים דין שכיני העיר, זהו הענין המצרנות שלהם עכ"ד, הרי דממה שהמלאכים לא קבלו את התורה ע"כ משום דהשכינה ירדה למטה מעשרה.

אך בספר שער החצר (אות קנ"ב) כתב, דלכן קבלו ישראל התורה ולא מלאכי השרת, משום דהתורה דברה כלשון בני אדם ולכן שייך התורה לבני אדם ולא למלאכי השרת עכ"ד, ועיין בספר עזרא (דף י"ג: מדפ"ס).

ואיתא במסכת קידושין (דף ל"ט:), ר' יעקב אומר, אין לך כל מצוה ומצוה שכתובה בתורה שמתן שכרה בצדה שאין תחייית המתים תלויה בה (באותו מתן שכר להודיעך שאין מתן שכר אלא לעולם הבא), בכיבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימך ולמען ייטב לך, בשילוח הקן כתיב למען ייטב לך והארכת ימים, הרי שאמר לו אביו עלה לבירה והבא לי גוזלות, ועלה לבירה ושלח את האם ונטל את הבנים, ובחזירתו נפל ומת, היכן טובת ימיו של זה והיכן אריכות ימיו של זה, אלא למען ייטב לך לעולם שכולו טוב, ולמען יאריכון ימך לעולם שכולו ארוך, ורבנן ס"ל (דף מ:) למען ייטב לך בעוה"ז, ולמען יאריכון ימך לעוה"ב עיי"ש.

ובספר המדרש והמעשה (פרשת יתרו) בעמק הלכה (אות ב') כתב, דר' יעקב ורבנן פליגי אי דברה תורה כלשון בני אדם או לא, דרבנן ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ ליכא לפרש שניהם על עוה"ב, דתרי קראי על עוה"ב למה לי, וע"כ דלמען ייטב לך בעוה"ז ולמען יאריכון ימך לעוה"ב, וא"כ ע"כ דיש שכר מצוה בהאי עלמא, ור' יעקב ס"ל דדברה תורה כלשון בני אדם, וא"כ י"ל דשניהם קאי על עוה"ב, ושכר מצוה בהאי עלמא ליכא עכ"ד עיי"ש.

ואיתא במד"ר (פרשת תצא פרשה ו-א), ולמה התינוק נימול לשמנה ימים, שנתן הקב"ה רחמיו עליו להמתין לו עד שיהא בו כחו, וכשם שרחמיו של הקב"ה על האדם כך רחמיו על הבהמה מנין שנאמר ומיום השמיני והלאה וגו' עיי"ש, וכתב בספר

מאיר עיני חכמים (ח"א סי' ס"ז), דלכאורה לפי הטעם דכדי שיתחזק כחו, למה ממתינין לשמונה ימים נימא דהמצוה יהיה מגין על התינוק, וע"כ הטעם הוא משום דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא עיי"ש.

ובזה יבואר דברי המדרש, מה הו"ל לומר ולעורר על מיתתם, הרי לכאורה כדין מתו, עז"א וביום השמיני ימול בשר ערלתו, דהטעם דמלין ביום השמיני כדי שיתחזק כחו, ע"כ דשכר מצוה בהאי עלמא ליכא, דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, ומעתה י"ל דלכן קבלו בני ישראל את התורה, ולפי"ז י"ל דהשכינה לא ירדה למטה מי', ומעתה אינן מענישין עד בן עשרים שנה, וא"כ לא ראוי להעניש החומר הדין שימותו נדב ואביהוא, והיינו רבותיה דאהרן דאפי"ה עמד ושתק וקיבל הדין ודו"ק.

(ב) עוי"ל, דאיתא במסכת נדה (דף ל"א:), שאלו תלמידיו את ר' שמעון בן יוחי, מפני מה אמרה תורה מילה לשמונה (ולא לשבעה), שלא יהיו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים עיי"ש, וכתב המהרש"א בחידושי אגדות* לפרש דה"ק, מפני מה אמרה תורה מילה לח' של לידתה, דלא הו"ל למתלי בטומאת ז' של לידת האשה שהפסיק בעינן מילה, שאחר שכתב וטמאה שבעת ימים כתב וביום השמיני ימול ואח"כ חזר לענינו ושלשים יום וגו' אלא ללמדך שלא יהו הכל שמחים וכו' עכ"ל, מבואר מזה דלכן כתבה התורה כאן וביום השמיני ימול בשר ערלתו, כדי לגלות הטעם דלכן מלין לשמונה, שלא יהיו כולם שמחים ואביו ואמו עצבים.

אך איתא בזוה"ק (פרשת לך) דמילה הוה כקרבן, וכן איתא במד"ר (ויקרא פכ"ז סי' י'), וכ"כ הרבינו בחיי, דמצות המילה הוא כענין קרבן, וכשם שדם הקרבן לכפרה על המזבח כך דם המילה מכפר, ועל כן מצותה ביום השמיני כי הקרבן לא יוכשר עד יום השמיני עכ"ד, ולכן מלין לשמונה, כדכתיב בקרבן ומיום השמיני והלאה ירצה וגו', ועיין בילקוט פרשת לך (אות פ"א) דכל מי שהוא מגיש את בנו למילה כאלו כהן גדול מקריב מנחתו ונסכו על גבי המזבח עיי"ש, מבואר מזה דלכן מלין לשמונה משום דמילה הוי כקרבן.

ואיתא במסכת קידושין (דף כ"ג:), אמר רב הונא בריה דרב יהושע, הני כהני (לענין הקרבת קרבנות) שלוחי דרחמנא נינהו, דאי סלקא דעתך שלוחי דידן נינהו מי איכא מידי דאנן לא מצינן עבדינן ואינהו מצי עבדי עיי"ש, מבואר מזה דכהנים הוי שלוחי דרחמנא.

ובמסכת נדרים (דף ל"ה:) איתא, איבעיא להו, הני כהני שלוחי דידן הוו, או שלוחי דרחמנא עיי"ש, ובתוס' שם הקשו דאמאי לא פשטה הגמ' דע"כ כהנים הוי שלוחי דרחמנא, דל"ש לומר דהוי שלוחי דידן, דמי איכא מידי דאנן לא מצי למיעבד, ואינהו מצי עבדו, וכמו שהוכיח רב הונא בריה דרב יהושע במסכת קידושין (דף כ"ג:).

ג) עוי"ל, דלכאורה לא היה מקום לעורר עליהם על מעשה העגל, דהיה להם אמתלא על חטאתם, לפי"מ דאיתא במסכת ע"ז (דף ד:) לא חטאו ישראל אלא כדי להורות תשובה (גבורים ושליטים ביצרים היו ולא היה ראוי להתגבר יצרים עליהם, אלא גזירת מלך היתה לשלוט בהם כדי ליתן פתחון פה לבעלי תשובה שאם יאמרו החוטא לא אשוב שלא יקבלני אומרים לו צא ולמד ממעשה העגל שכפרו ונתקבלו בתשובה), ולפי"ז אין שום חטא בעשיית העגל.

אך כבר דנו המפ' אם תשובה מועיל לע"ז, דאי ס"ל דתשובה מהני אף לע"ז שפיר י"ל דלכן חטאו בע"ז כדי שנדע דתשובה מהני, משא"כ אי ס"ל דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, אין להם אמתלא לומר דלכן חטאו כדי להורות תשובה, דהא על חטא דע"ז לא מהני תשובה.

ובספר פרדס יוסף (בפרשתן) עה"פ בני אהרן הנותרים, הביא מה ששמע מפ"ק של הגה"ק מאוסטרווצע זצ"ל, בטעם הדבר דלא מהני תשובה לע"ז, כיון שכל ענין התשובה הוא מטעם עשה דוחה ל"ת, וכדאיתא במסכת יומא (דף ס"ו:) גדולה תשובה שדוחה ל"ת שבתורה, וכ"ז בשאר עבירות, אבל כשחטא בע"ז ושלח יד בקדוש ונורא שמו יתברך, הו"ל מכלל ל"ת שבמקדש, דקיי"ל במסכת זבחים (דף צ"ז:) דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, ולכן לא מהני תשובה על חטא דע"ז עיי"ש.

והא דאמרינן דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, איתא במסכת זבחים (דף צ"ז:) תנו רבנן, כל אשר יגע, יכול אפילו שלא בלע ת"ל בבשרה עד שיבלע בבשרה, יקדש להיות כמוהא כיצד אם פסולה היא תפסל ואם כשרה היא תאכל כחמור שבה [ופירש"י (פסחים דף מ"ה.) בשר חולין או שלמים שזמן אכילתו מרובה מחטאת ונגע בחטאת יקדש להיות כמוה, שאם פסולה היתה החטאת כגון פיגול או פסול אחר, תיפסל אף זו שבלעה ממנה, ואם כשרה היא, החטאת מהניא לבולעת הימנה לאסור באכילה אלא כחמור שבה כחומר החטאת שנבלע בה לפניו מן הקלעים ולזכרי כהונה וליום ולילה אחד], ופריך ואמאי (תפסל משום האי פורתא) ונתיי עשה (דואכלו אותם דכשריה) ולידחי את ל"ת (דלא תאכל דפסולה), ומשני אמר רבא אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, כדנתיא, ועצם לא תשכרו בו, ר"ש בן מנסיא אומר אחד עצם שיש בו מוח ואחד עצם שאין בו מוח, אמאי לייתי עשה (דאכילת מוח דכתיב ואכלו את הבשר בלילה הזה) ולידחי ל"ת, אלא דאמרינן אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש עיי"ש.

ואיתא במסכת חגיגה (דף ט"ז:) א"ר יוסי, סח לי אבא אלעזר, פעם אחת היה לנו עגל של זבחי שלמים והביאנוהו לעזרת נשים וסמכו עליו נשים, לא מפני שסמיכה בנשים אלא כדי לעשות נחת רוח לנשים, ואי ס"ד סמיכה בכל כחו בעינן, משום נחת רוח דנשים עבדינן עבודה בקדשים וכו' עיי"ש, וכתב בספר טורי אבן, אבל גבי מצות סמיכה אע"ג דהוי עבודה ליי"ל בה דרחמנא שריא, [ועיין בשאג"א (ס"ס ק"י) שכתב דמצוה סמיכה הו"ל כדומיא עשה דוחה ל"ת עיי"ש].

ובהואיל משה פרשת וישב הבאנו מבעל הברך משה זצ"ל לתרין, דבמסכת קידושין (ס"ט) פריך הגמ' על ר"ה בריה דר"י, ולא, והא עבדא דאיהו לא מצי מקבל גיטיה ושליח מצי משוי, ומשני, ולא היא, ישראל לא שייכי בתורת קרבנות כלל, עבד שייך בגיטין (אם אינו מקבל גיטו משום דלא יצא הגט מרשות רבו מקבל הוא גט לחברו שאינו עבדו של רבו אלא של איש אחר דהא יצא הגט לרשות שאינו שלו), דתניא, נראין הדברים שהעבד מקבל גיטו של חברו מיד רבו של חברו אבל לא מיד רבו שלו (אם היו שניהם של איש אחד) עכ"ד הגמ', ומעתה לפי מה דאיתא במד"ר (ויקרא פכ"ז ס"י י') ובזוה"ק (פרשת לך) דמילה הוי כקרבן, ולכן מלין לשמונה, כדכתיב בקרבן ומיום השמיני והלאה ירצה וגו' עיי"ש, א"כ נמצא דגם ישראל איתנייהו בקרבן, ע"י שמלין את בניהם, דהוי כמקריב קרבן, ושוב י"ל דכהנים שלוחי דידן נינהו, דאנו יכולים לעשותם שלוחינו כיון דגם ישראל יש לו שייכות בקרבן, ולכן במס' נדרים לא הוכיח הש"ס מהא דרב הונא בריה דר"י, ור"ה בריה דר' יהושע ס"ל דמילה ל"ה כקרבן ולכן הוכיח שפיר עכ"ד.

ובפרשתן (פרשה י"ב) עה"פ וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים וגו', פירש"י, הנותרים מן המיתה, מלמד שאף עליהם נקנסה מיתה על עון העגל, הוא שנאמר ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו ואין השמדה אלא כליו בניו שנאמר ואשמיד פריו ממעל, ותפלתו של משה בטלה מחצה שנאמר ואתפלל גם בעד אהרן בעת ההוא עכ"ד, מבוואר מזה שסיבת מיתת נדב ואביהוא היתה בשביל חטא העגל.

ובספר לקט יוסף (ערך עגל אות ב') כתב, דיש לבני ישראל התנצלות על מעשה העגל, דבעשיית העגל בטלו השליחות של משה רבינו, ולא נתקדשו על ידי קבלתו, אך כ"ז יתכן רק אי נימא דמשה רבינו היה שליח להולכה, אבל אי היה שליח לקבלה הרי נתקדשו בקבלתו שהיה קודם מעשה העגל כסדר הפסוקים עכ"ד.

ובספר מגדנות אליעזר (פרשת קרח) כתב, דזה אי משה רבינו היה שליח להולכה או לקבלה תליא אי כהנים המה שלוחי דרחמנא או שלוחי דידן, דאי כהנים הוי שלוחי דרחמנא אז גם משה רבינו היה שליח הקב"ה להולכה, משא"כ אי ס"ל כהנים המה שלוחי דידן, אז משה רבינו היה שליח ישראל לקבלה עכ"ד.

ומעתה יבואר מאמר הפליאה, מה הו"ל לומר, דהיינו איזה אמתלא היה לו לומר לפטור את נדב ואביהוא מן העונש, עז"א וביום השמיני ימול בשר ערלתו, דכיון דכתיב וביום השמיני וגו' אחר דכתיב וטמאה שבעת ימים וגו', ע"כ דהטעם דמלין לשמונה הוא כדי שלא יהא אביו ואמו עצבים וכולן שמחים, ולפי"ז י"ל דמילה ל"ה כקרבן, ולפי"ז ע"כ דס"ל כהנים המה שלוחי דרחמנא, ולפי"ז היה משה רבינו שליח להולכה, ולא נתקדשו עדיין, ומעשה העגל לא נחשב לחטא, וא"כ יש לו לאהרן לערער למה מתו שני בניו, ועכ"ז לא ערער על מדת הקב"ה ודו"ק.

הו"א דאין בכחה לדחות שבת מכח עשה דוחה ל"ת, דכיון דהוא עשה הבא מכח רוב, ולכן צריכין קרא מפורש דדוחה שבת עכ"ד.

ובשו"ת נחלת יוסף תאו"ח (סי' מ"ו) כתב, דהא דעשה הבא מכח רוב אינו דוחה ל"ת תליא אי ס"ל דרוב הוא ספק או רוב הוא ודאי, דהתוס' במסכת ב"מ (דף ו') ד"ה קפץ הקשו, אהא דתנן קפץ אחד מן המנויין לתוכו כולן פטורין, אמאי נימא דליבטיל ברובא, ותי' השיטה מקובצת בשם הרא"ש מפלוזי, דבאמת גם רוב הוא ספק רק שהתורה התירה אותו ספק, והתינוח בעלמא אבל במעשר בהמה דעשירי ודאי אמר רחמנא ולא עשירי ספק כמבואר שם (דף ט'), ממילא גם רוב דג"כ מקרי ספק אינו מועיל עכ"ד, והאחרונים דייקו דמדלא תירצו התוס' כן משמע דלא ס"ל הכי, אלא דהתוס' ס"ל דרוב מיחשב בירור ודאי, עיין בפלתי (סי' ס"ג סק"א) ובשערי תורה ח"ג (כלל א' פרט א') שהאריכו בזה, דאי ס"ל דרוב הוא ספק אז שפיר י"ל דאין בכח העשה הבאה מכח רוב דהוא כמו ספק דהמיעוט כמאן דאיתא לדחות הל"ת ודאיתא, אבל אם רוב הוא מתורת ודאי דהמיעוט כמאן דליתא שפיר דוחה בכה"ג, כיון דגילתא התורה דרוב הוא כודאי שוב הוא כמקיים העשה בודאי עיי"ש, וכ"כ בשו"ת משנת אליעזר (ח"א דרוש ג' אות ה') עיי"ש.

ובשו"ת שואל ומשיב מהדורא שתיטאי (סי' ס"א) כתב, דזה אי רוב הוא ודאי או רק ספק תליא אי ס"ל ספיקא מה"ת לקולא או לחומרא, דהרמב"ם דס"ל בה' טומאת מת (פ"ט ה' י"ב) ובה' כלאים (פ"י ה' כ"ז), דספיקא דאורייתא מה"ת לקולא ורק מדבריהם הוא לחומרא, ס"ל כהשיטמ"ק דרוב אינו בירור גמור, וכיון דהתורה אמרה דאזלינן בתר רובא חזינן מזה דלא בעינן ודאי היתר דגם רוב ספק הוא, ואפי"ה התירה התורה, א"כ ע"כ דכל ספק שריא מה"ת, דאל"כ היכא אזלינן בתר רוב, הא ספק לחומרא וגם הרוב אינו ודאי רק ספק, והרשב"א במסכת קידושין (דף ע"ג) ובתורת הבית הארוך (בית ד' שער א') דס"ל דספיקא דאורייתא מה"ת לחומרא, ס"ל כהתוס' דרוב הוא ודאי, ומה שהתירה התורה ואמרה דניזול בתר רובא, משום דברוב גילתא התורה דספק הלז הוא ספק קרוב יותר משאר הספיקות, ואינו ספק שקול, וע"כ אזלינן בהו בתר רוב, אבל בכל שאר הספיקות מחמירין מה"ת עיי"ש.

ובזה יבואר דברי המדרש, וידום אהרן, וקשה מאי הו"ל למימר, ומשני, וביום השמיני ימול בשר ערלתו, ומינה ילפינן דמילה דוחה שבת, ולכאורה למ"ל קרא דמצות מילה דוחה שבת, תיפ"ל דעשה דמילה דוחה ל"ת דשבת, ועכצ"ל דכיון דהוא עשה הבא מכח רוב לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, ומינה דרוב הוא ספק, וספיקא דאורייתא לקולא, וילפינן מעשה דסמיכה דדוחה ל"ת דעבודה בקדשים דעשה דוחה ל"ת שבמקדש, ואף על חטא דע"ז מהני תשובה, וא"כ איכא אמתלא דלא היו ראויין לאותו מעשה אלא להורות תשובה, ולא היה להם ליענש על כך, ומ"מ מגיד שבחו של אהרן דאעפ"כ וידום אהרן ודו"ק.

והקשה ע"ז מסוגיא הנ"ל במסכת זבחים דמשני רבא אין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, וקשה דמאי חזית דילפת מהא דשבירת עצם דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש, נגמור מעשה דסמיכה דדוחה ל"ת דעבודה בקדשים דעשה דוחה ל"ת שבמקדש, וצ"ל דא"נ איכא למיגמר מעשה דסמיכה דדוחה ל"ת, ואיכא למיגמר משבירת עצם דאין עשה דוחה ל"ת, ולכן כיון דכללא הוא דלקולא ולחומרא לחומרא מקשינן, לכן נקט רבא דאין עשה דוחה ל"ת שבמקדש עיי"ש.

והפמ"ג בפתיחה כוללת (ח"א אות י') כתב, דהא דקיי"ל דלחומרא מקשינן היינו משום דספד"א מה"ת לחומרא ומספק נקיש לחומרא ולא לקולא, וכ"כ בספר באר יעקב על השו"ע חידושי כללות (כלל מ"ה) שכתב דלפימ"כ הריטב"א דלענין קרבן לא אמרינן לקולא וחומרא לחומרא מקשינן משום דשמא יביא חולין לעזרה, ומשמע דהא דלחומרא מקשינן הו"ל משום ספיקא עיי"ש, אך בתוס' ב"ק (דף ג.) ד"ה דומיא דרגל כתבו דהא דמקשינן לחומרא מדה הוא בתורה לא שנה באיסורא ולא שנה בממונא עיי"ש, ועיין בספר גנוז יוסף על הפמ"ג (שם), ובספר אתוון דאורייתא (כלל י"ח).

ובמסכת שבת (דף קל"ב) איתא וביום השמיני ימול בשר ערלתו אפילו בשבת עיי"ש, וכן איתא במסכת סנהדרין (דף נ"ט), דאיתא (שם), כל מצוה שנאמרה לבני נח ונישנית בסיני, לזה ולזה נאמרה, ופריך הגמ', והרי מילה שנאמרה לבני נח דכתיב ואתה את בריתי תשמור, ונישנית בסיני וביום השמיני ימול, לישראל נאמרה ולא לבני נח (דלא חשבה גבי שבע מצות), ומשני, ההוא למשרי שבת הוא דאתא ביום ואפילו בשבת עיי"ש.

והקשה בספר פנים יפות (פרשת תוריי) ד"ה ונראה, דלמה לן קרא וביום השמיני וגו' דמילה דוחה שבת, תיפוק ליה משום עשה דמילה דוחה הל"ת דשבת, ואע"ג דשבת הוא לתו"ע, הא כתבו התוס' במסכת זבחים (דף ל"ג) ד"ה לענין, דעשה שיש בו כרת דוחה לתו"ע, וה"ה למילה דהוא עשה שיש בו כרת עכ"ק.

ובהואיל משה (שנת תשס"ד אות ע"ד) הבאנו לתרץ, עפימ"ש כ בשו"ת טוב טעם ודעת (מהדור"ק סי' רכ"א), דיש להסתפק בדין מילה שדוחה את השבת, אם הוא דוקא כשהמילה נעשית על ידי האב, או אף ע"י שליח משום דאמרינן שלוחו של אדם כמותו עיי"ש, ואי אמרינן דרק מילה ע"י האב דוחה את השבת, יש לעיין דאין דוחה מצות מילה את השבת, כיון דמילה הוא רק ע"י האב ניהוש דלמא לאו אביו הוא, אך ז"א, דהלא איתא במסכת חולין (דף י"א) דילפינן דאזלינן בתר רוב, ממכה אביו ואמו דאמר רחמנא קטליה (הורגתו), וליחוש דלמא לאו אביו הוא, אלא דאזלינן בתר רוב, ורוב בעילות אחר הבעל עיי"ש, וה"נ במילה סמכין ארוב ואמרינן דהוא אביו ושפיר דוחה את השבת, ולפי"מ שחידש בספר עיר דוד (סי' תקע"ב) דעשה הבא מכח רוב אין בכח לדחות ל"ת עיי"ש, א"כ שפיר צריכין קרא דמילה דוחה שבת, דאי לאו קרא

את, איצטריך הה' לתוספת שבת, וי"ל דלא היתה תנאי במעשה בראשית.

ובספר תורת יפה (פרשת ואתחנן) ובספר נטיעות אדר (סי' כ"ד אות י"ח) ובספר דברי פנחס (פרשת אמור) כתבו, דאי דרשינן את לרבות, תליא אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, דבלישנא בני אדם הרגילות הוא לומר את ולא הוי יתורא כלל, ולכן אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם לא דרשינן את, ואי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, דרשינן את דיתורא הוא עיי"ש.

ומעתה יבואר דברי המדרש, דכיון דכתיב וביום השמיני וגו' אחר דכתיב וטמאה שבעת ימים וגו', ע"כ דהטעם דמלין לשמונה הוא כדי שלא יהא אביו ואמו עצבים וכולן שמחים, ולא משום שיתחזק כחו, ולפי"ז י"ל דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, וס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, וס"ל דדרשינן את, ומעתה י"ל דילפינן תוספת שבת מקרא זכור את יום השבת, ולפי"ז אתיא הקרא דיום הששי דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית, ולפי"ז מועיל גם על הז' מצות דב"נ טענת אונס, דגם הקבלה ע"ז היה באונס מיראה שלא יחזור העולם לתוהו ובוהו, ולפי"ז איכא טענת מודעא, ועכ"ז וידום אהרן ודו"ק.

ה) עוי"ל, דבספר פרי העץ (פרשת ויקהל) כתב בטעם הדבר דמילה דוחה שבת, דאיתא במדרש תנחומא פרשת תזריע (סי' ה'), מעשה ששאל טורנוסרופוס הרשע את ר' עקיבא, איזו מעשים נאים של הקב"ה או של בשר ודם, א"ל של בשר ודם נאים, א"ל למה אתם מולין, א"ל אני הייתי יודע שעל דבר זה אתה שואלני, ולכן הקדמתי ואמרתי לך שמעשה בני אדם נאים משל הקב"ה, הביא לו ר"ע שבלים וגלוסקאות, א"ל אלו מעשה הקב"ה ואלו מעשה ידי אדם אין אלו נאים יותר מן השבלים וכו' עיי"ש.

וביארנו המפ' עפי"מ דאיתא במסכת כתובות (דף ת), דגדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, ולכן חפץ הקב"ה שיהא גמר שלימות האדם במעשי בני אדם דייקא, ועד"ז ביאר בספה"ק קדושת לוי (פרשת וירא) טעם הדבר דכל המצות קיים אברהם אבינו ע"ה מעצמו ורק במצות מילה לא קיים רק עד שהיה הציווי מן השם עליו, והיינו דכיון דהמילה מורה על חשיבות מעשי האדם דגדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, והנה באמת האב לאהבת בנו ולחיבתו יכול לומר לבנו מעשיך יהי חביבים וחשובים ממעשי, אבל שהבן יאמר לאב אעפ"י שיודע שהאב אוהב אותו ומחבבו חיבה יתירה, מעשה גדול ממעשיך, זה לא יתכן כלל והוא חוצפה יתירה ח"ו שהבן יאמר כך מעצמו, ולכן כיון דמצות מילה מורה על ענין דמעשה צדיקים גדולים ממעשה שמים וארץ, לכן דבר זה לא היה שייך כלל עד שיהיה הציווי מן השם לעשות, ולכן לא מל אברהם אבינו ע"ה מעצמו עד שיהיה הציווי עליו מאת השי"ת לעשות עיי"ש.

ד) עוי"ל עפי"ד רשיז"ל הנ"ל שסיבת מיתת נז"א היתה בשביל חטא העגל, אך כבר הקשו המפ' מה חטא היה במעשה העגל, לפי"מ דאיתא במסכת שבת (דף פ"ח.), ויתיבבו בתחתית ההר, מלמד שכפה עליהן ההר כגיגית, ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם, אמר רב אחא בר יעקב, מכאן מודעא רבה לאורייתא עיי"ש, הרי דכל קבלת התורה היתה ע"י אונס, ולפי"ז לא היה להם חטא במעשה העגל.

אמנם בספר חוט המשולש (פרשת ברכה שער המים) הביא קושית הרי"ף בעין יעקב, דאי באמת היה להם טענת אונס אמאי נענשו, ות"י דהרי אונס זה היה בכפית ההר כגיגית בשעת נתינת התורה לישראל, משא"כ הז' מצות שקיבלו בני נח קודם מ"ת עדיין לא היתה כפיה זו וקבלו ברצון, ולפי"ז א"ש שנענשו בעגל על עון ע"ז.

והביא שם קושית האלגאזי על האי דרשה דבשעת מ"ת כפה עליהם ההר כגיגית, ממאי דאיתא במסכת שבת (שם), ובמסכת ע"ז (דף ג.), אמר ר"ל, מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, ה"א יתירה למ"ל (מאי שנא דכתיב ה"א ביום גמר מעשה בראשית), מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם מקבלין ישראל את התורה אתם מתקיימין ואם לאו אחזיר אתכם לתוהו ובוהו, [הששי משמע הששי המיוחד במקום אחר, כדאמרין בחולין (דף צ"א).] הירך המיומנת, אף כאן ויהי ערב ויהי בקר של גמר מעשה בראשית תלוי ביום הששי והוא ששה בסיון שנתנה בו תורה] עיי"ש, ולפי"ז י"ל דבאמת דהתנאי שהיה בשעת מ"ת לא הועיל על הז' מצות דב"נ, אבל הך תנאי שהיה בשעת מעשה בראשית פשיטא דמועיל גם על הז' מצות דב"נ, דגם הקבלה ע"ז היה באונס מיראה שלא יחזור העולם לתוהו ובוהו עיי"ש.

אך זהו רק אי נימא דהקרא דיום הששי אתיא דהיתה תנאי בשעת מעשה בראשית, משא"כ אי נימא דהקרא אתיא לתוספת שבת כדאיתא בבבאראשית רבה (י"ט-י"ד) ויהי ערב ויהי בקר יום הששי, א"ר יודן זו שעה יתירה שמוסיפין מחול על הקודש, ובה נגמרה מלאכת העולם, ע"כ כתיב יום הששי עיי"ש, ופירשו המפ' דה"א יתירה לרבות שעה ראשונה, אחרונה ליום ששי ראשונה לשבת עכ"ד, ולפי"ז לא היתה תנאי בשעת מעשה בראשית, רק בשעת מתן תורה כפה עליהם ההר כגיגית, והז' מצות שקיבלו בני נח קודם מ"ת עדיין לא היתה כפיה זו וקבלו ברצון, שפיר י"ל דחטא העגל נחשב לחטא.

ואיתא במכילתא פרשת יתרו (פ"ו-ט"ד), זכור את יום השבת לקדשו, זכור מלפניו ושמור מלאחריו, מכאן אמרו דמוסיפין מחול על הקודש, וכתב במרכבת המשנה, דדריש ליה מדכתיב את יתירה, לרבות דמוסיפין מחול על הקודש עיי"ש, ולפי"ז אי ס"ל דדרשינן את אז ילפינן תוספת שבת מקרא זכור את יום, וי"ל דהה' יתירה אתיא דתנאי התנה הקב"ה במעשה בראשית, משא"כ אי ס"ל דלא דרשינן

ופריעה, כדאיתא במסכת שבת (דף קל"ז:), דמל ולא פרע כאלו לא מל, ובתחילת המילה הוא חובל ועובר בלאו, ולכן צריך קרא דמילה דוחה שבת עכ"ד.

והנה בטעמא דבעינן בעידנא איתא במסכת ביצה (דף ח:) ובמסכת שבת (דף קל"ב:), דהיכא אמרינן אתי עשה ודחי ל"ת כגון מילה בצרעת אי נמי סדין בציצית דבעידנא דמיתעקר ללאו קא מוקים עשה וכו' עיי"ש, וכתב בספר ברוך טעם דין עשה דוחה ל"ת (חלק ב' פרק א'), דהואיל ודין עשה דוחה ל"ת חידוש הוא, דאיתא במסכת יבמות (דף י:) אטו עשה דוחה ל"ת לאו ל"ת חמיר מיניה (שהרי לוקין עליו) עיי"ש, אלא דגזירת הכתוב דעשה דחי ל"ת, דילפינן לה דכתיב לא תלבש שעטנו וגו', וסמך לה גדילים תעשה לך, ודרשינן סמוכין ושרינן כלאים בציצית אלמא אתי עשה ודחי לא תעשה כדאיתא במסכת יבמות (דף ד:), משו"ה כיון דחידוש הוא דחידשה תורה בכלאים בציצית אין לנו בו אלא חידושו, ולא דחי עשה ל"ת אלא דומיא דהתם דבעידנא דמיעקר ללאו מקיים עשה, משא"כ היכא דלא הוי בעידנא לא גלי רחמנא דאמרינן עשה דוחה ל"ת עכ"ד.

ובמסכת יבמות (דף ה:) הקשו התוס' (ד"ה כולה), דלמ"ל הילפותא דעשה דוחה ל"ת מכלאים בציצית, נילף משריפת קדשים, מדאיצטריך התם קרא לומר דלא דחי דכתיב והנותר ממנו עד בוקר בא הכתוב ליתן בוקר שני לשריפתו, וטעמא דאינו דוחה משום דיכול להמתין ולשורפו לאחר יו"ט, מכלל דבעלמא אמרינן עשה דוחה ל"ת, ותירצו דהתם איצטריך קרא משום דאפילו אוכל נפש שרי, ולמ"ד נדרים ונדבות אין קרבין ביו"ט לא איצטריך קרא אלא למ"ד קרבין עיי"ש.

מבואר מדברי התוס' דלמ"ד אין קרבין ביו"ט שפיר מצינו למילף עשה דוחה ל"ת משריפת קדשים שאינו דוחה יו"ט, וכתבו לתרץ בזה קושיה מהר"ם במסכת שבת (דף כ"ה:), דלב"ש דפוטרינן סדין בציצית דס"ל דלא דרשינן סמוכין דכלאים בציצית, א"כ מנ"ל דאמרינן עשה דוחה ל"ת עכ"ק, ותירצו דב"ש לשיטתם דס"ל במסכת ביצה (דף י"ט) דנדרים ונדבות אין קרבין ביו"ט, ומעתה שפיר מצינן למילף עשה דוחה ל"ת משריפת קדשים עכ"ד.

ובספר בית האוצר (מערכת א' כלל רי"ד) כתב, דשריפת קדשים ביו"ט לא הוי בעידנא, דהרי במשהו הראשון שהוא מבעיר עובר תיכף על מלאכת הבערה, והמצוה דשריפת קדשים אינה מתקיימת רק בשעה שנשרף כזית, וכדאיתא במסכת פסחים (דף מ"ט) עיי"ש, ועיין במנחת חינוך (מצוה קמ"ג אות ד') שכתב דמ"ע דשריפת קדשים הרי הוא ככל המצות דשיעורן בכזית עיי"ש, ועיין בשו"ת מהר"ם שי"ק חאו"ח (סי' ר"ו), והאריכו בזה האחרונים, ועיין בספר ברוך טעם דין עשה דוחה ל"ת (ח"א פ"א) שכתב נמי כן, עפ"י"מ דאיתא במסכת שבת (דף קל"ד) דבישראל אגומרי אית בה משום מכבה, והיינו שתחלתו מכבה וסופו מבעיר, ולפי"ז בשריפת בשר קדשים לא הוי בעידנא עיי"ש.

והנה ענין שביתת השבת הוא זכר למעשה בראשית, כדכתיב כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש, ואמנם המילה הוא בבחינת מעשה צדיקים, ולכן כיון דגדולים מעשה צדיקים יותר ממעשה שמים וארץ, ולכן המילה דוחה שבת והבין עיי"ש.

ובספר אמירה נעימה (פרשת תצוה) כתב, דאי ס"ל גדול מצווה ועושה אז צדיקים גדולים ממלאכי השרת, דהן מצווים ועושים, ואי ס"ל גדול שאינו מצווה ועושה אז מלאכי השרת גדולים מצדיקים עכ"ד.

ובספר חכמת התורה בפרשתן (דף שי"ד) כתב, דלכאורה יש לעיין על עיקר חטא דנדב ואביהוא שנאמר בקרא ויקחו בני אהרן נדב ואביהוא איש מחתתו ויתנו בהן אש וישימו עליהן קטורת ויקריבו לפני ה' אש זרה אשר לא ציוה אותם, דלכאורה הלא על פי דין היו צריכים להביא אש מן ההדיוט, וכדדרשינן במסכת עירובין (דף ס"ג:), ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח אמרו אעפ"י שהאש יורד מן השמים מצוה להביא מן ההדיוט, ולפי"ז בעצם הבאת אש לא היה עון, וי"ל דעיקר חטאם היה כיון שבאותה שעה עדיין לא נצטוו נדב ואביהוא בפירוש על כך להביא אש מן ההדיוט, אעפ"י שעפ"י דין היו זקוקים להביא, מ"מ הו"ל להמתין עד שיהיו מצווים ועומדים על הדבר, דגדול המצווה ועושה יותר משאינו מצווה ועושה, ובזה חטאו שלא המתינו לקיים בתורת מצווה ועושה, אלא קיימום בעודם אינם מצווים, וזהו שאמר הכתוב ויקריבו אש זרה אשר לא ציוה אותם, שעיקר הפגם לא היה בעצם הבאת האש אלא מצד מה שלא נצטוו על כך עדיין עיי"ש.

ובזה יבואר דברי המדרש, דלכאורה מה היה לו לאהרן לערער על מה שמתו נדב ואביהוא, עז"א המדרש, דהו"ל לומר וביום השמיני ימול בשר ערלתו, דילפינן מכאן דמילה דוחה שבת, ולכאורה למ"ל קרא דדוחה שבת, תיפ"ל דדוחה שבת משום דמעשה צדיקים גדולים ממעשה שמים וארץ, וע"כ מוכח מכאן דמלאכי השרת גדולים מצדיקים, ולפי"ז ס"ל דאינו מצווה ועושה גדול ממי שמצווה ועושה, וא"כ למה נענשו נדב ואביהוא, ועכ"ז לא הרהר אחרי מדותיו של הקב"ה רק וידום אהרן ודו"ק.

ו) עוי"ל, דבספר פנים יפות (פרשת תזריע) הקשה, דלמ"ל קרא דמילה דוחה שבת, אמאי לא אמרינן דעשה דמילה דוחה הל"ת דשבת, ואי"ל משום דשבת הוה עשה ול"ת ואין עשה דוחה לתו"ע, דהא עשה שיש בו כרת דוחה אפילו לתו"ע, כמש"כ התוס' במסכת זבחים (דף ל"ג:), ומילה הוה עשה שיש בו כרת עכ"ק.

וכתב לתרץ, דלכן לא אמרינן במילה עשה דוחה ל"ת, דעשה דוחה ל"ת לא אמרינן רק היכא דבעידנא דמיעקר ללאו מקיים העשה, והכא בשעה שעבר על הלאו לא מקיים העשה, דהא מצות עשה דמילה אינו מקיים רק במילה

אמתלא לאהרן על מעשה העגל, ועכ"ז וידום אהרן ולא עלתה בו שום הרהור ודו"ק.

ז) עוי"ל, דאיתא במסכת יבמות (דף ס"ד), ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל, מלמד שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות מִישראל, הרי שהיו ישראל שני אלפים ושני רבבות חסר אחד, וזה לא עסק בפו"ר, לא נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל, אבא חנן אמר משום ר' אליעזר חייב מיתה, שנאמר ובנים לא היו להם הא היו להם בנים לא מתו עיי"ש, מבואר מזה דלכך מתו נדב ואביהו מפני שלא נשאו נשים.

ובספר פנים יפות (פרשת אחרי) הקשה, הא פריה ורביה הוא רק מצות עשה, ולמה יתחייבו מיתה על זה, וכתב לתרץ, משום דב"נ גם כן נצטוו על מצות פו"ר ובני נח אזהרתן זו היא מיתתן, וכבר נתחייבו מיתה קודם מתן תורה עכ"ד, אך כ"ז הוא רק אם היה להם דין ב"נ, אבל אם כבר היה להם דין ישראל, לא היו חייבין עונש על שלא נשאו נשים.

ולכאורה יש להוכיח דקודם מתן תורה יצאו האבות מכלל ב"נ, דנודע קושית המפ' אהא דאיתא במסכת יומא (דף כ"ח), קיים אברהם אבינו כל התורה כולה עד שלא ניתנה, דהיאך שמר את השבת שלא נצטוו עליה הרי ב"נ מוזהר שלא לשבות, כדאיתא במסכת סנהדרין (דף נ"ח), אמר ריש לקיש עכ"ל ששבת (ממלאכתו יום שלם) חייב מיתה, שנאמר ויום ולילה לא ישבתו (והריש לא ישבתו ממלאכה דאבני ארם נמי קאי, ולא תימא לא ישבתו אהנן ששת עתים דקרא קאי כלומר לא יבטלו ולא יפסקו מלהיות), ואמר מר אזהרתן זו היא מיתתן עיי"ש עכ"ק, וע"כ דיצאו מכלל בני נח, ועיין בספר פרשת דרכים (דרוש א').

ובספר עונג חיים לשבת (דף כ"ה: מדפ"ס) כתב לתרץ, עפ"מ ש"כ במנחת חינוך (סוף מצוה כ"ד) דלדעת הסוברים דבתחומין איכא עשה דתשבות, א"כ לגבי איסור שביתת בן נח גם אם שבת מכל המלאכות אלא שהלך יותר מג' פרסאות סגי בזה, דבכך לא עבר על איסור דיום ולילה לא ישבתו, כיון דתשבות קאי גם אתחומין עיי"ש, וא"כ י"ל דהאבות היו מניחין עירוב תחומין והיו הולכין יותר מג' פרסאות, וממנ"פ עשו כדן, דאי דינם כישראל שפיר היו רשאים ללכת חוץ מג' פרסאות דמועיל העירוב, ואי דינם כב"נ הרי לא שייך בהם עירוב, דדן עירוב חידוש הוא שחידשה לישראל, וכיון שהלכו יותר מג' פרסאות לא עברו על הלאו דיום ולילה לא ישבתו עכ"ד.

וכבר כתב כן החת"ס במסכת יומא (שם), וכתב ליישב בזה מה דאיתא שם קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין וכו' עיי"ש, וברשב"א בתשובה (ססי"ז) גרס עירובי תחומין, אך צ"ע מאי שנא עירובי תחומין, היה לו לומר קיים תחומין, וכי לא סגי שלא יניח עירוב, בשלמא עירובי תבשילין דלא סגי דלא יבשל ויאפה מיו"ט לשבת ע"י עירובי תבשילין, אבל עירובי תחומין קשה, וכתב ליישב דלכך הניח עירוב תחומין בכל ערב שבת כנ"ל עיי"ש.

ולפי"ז אי ס"ל דדרשינן סמוכין, וילפינן עשה דוחה ל"ת מכלאים בציצית אז י"ל דרק היכא דבעידנא דמיעקר ללאו מקיים העשה אז אמרינן עשה דוחה ל"ת, משא"כ אי ס"ל דלא דרשינן סמוכין וילפינן עשה דוחה ל"ת משריפת קדרשים ובשריפת קדרשים הלא לא הוה בעידנא, אז י"ל דאמרינן עשה דוחה ל"ת אף היכא דלא הוה בעידנא.

ובספר סמיכת חכמים בסמיכות מסכת סוטה למסכת קידושין (דף פ"ו. מדפ"ס) כתב, דדבר זה אי מהני תשובה על חטא דעבודה זרה במחלוקת שנויה, דאמרינן תשב אנוש עד דכא, דכ"א נוטריקון דם כופר אשת איש, והיינו ע"ז גילוי עריות שפיכות דמים, חד אמר עד ולא עד בכלל ועל אלו הג' עבירות לא מהני תשובה, וחד אמר עד ועד בכלל ואכל מילי מהני תשובה אף על אלו השלש עבירות, ופלוגתא זו תליא בפלוגתא אחרת, דלפי דעת הגמ' במסכת פסחים (דף נ"ד), תשובה היא אחד משבעה דברים שנבראו קודם שנברא העולם עיי"ש, ולדעת כמה מדרשים תשובה נבראת ביום הראשון לבריאה, ונרמז בקרא ורוח אלקים מרחפת על פני המים בזכות תשובה שנמשלה למים, ולכמה דעות נרמז בבריאת האורה זו תשובה, ונפקא מינה בין אלו השני דעות כתבו המפ', דאי אמרינן דתשובה קדמה לבריאת העולם, אז תשובה מהני על כל העבירות שבעולם אף על אלו השלשה, דאין שייך להגביל שום ענין לומר דעל דבר זה מהני ועל דבר זה לא מהני, כיון דלא היה שום דבר בעולם אז, ואין לתפוס שום מקום וגבול, ובריה בפני עצמה היתה התשובה על כל מה שיברא, אבל אי תשובה נברא ביום הראשון שאז הכל נברא כדדרשינן את השמים ואת הארץ לרבות תולדותיהם, ואז שייך להגביל ולומר על דבר זה מהני ועל דבר זה לא מהני עכ"ד.

אך הא מילתא דתשובה קדמה לעולם תליא בפלוגתא, דאיתא במדרש רבה בראשית (פרשה א-ד) ששה דברים קדמו לעולם וכו', ר' אהבה ברבי זעירא אמר אף התשובה שנאמר בטרם הרים ילדו ותחולל ארץ ותבל, ומאותה שעה תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם עיי"ש, וכתב ביפה תואר (שם ס"ה) ד"ה אף התשובה, דפליגי אי דרשינן סמוכין, דהת"ק לא דריש סמוכין ותשב אנוש עד דכא אינו דבוק עם בטרם הרים ילדו, ולכן לא מני דגם תשובה קדמה לבריאת העולם, ור' אהבה בר"ז ס"ל דדרשינן סמוכין וכתוב בטרם הרים ילדו וכו' תשב אנוש עד דכא שמע מינה דתשובה קודמת לבריאת העולם עכ"ד.

ומעתה יבואר דברי המדרש, דהיה מקום לטעון דאין לו להיענש על חטא העגל, שהרי אותו מעשה נתגלגל כדי להורות תשובה, דא"ל דעל חטא דע"ז לא מהני תשובה, דז"א, שהרי נאמר וביום השמיני ימול בשר ערלתו, וקרא אתיא לומר לך דמילה דוחה שבת, וקשה למ"ל קרא תיפ"ל משום עשה דוחה ל"ת, וע"כ משום דלא הוי בעידנא, ומינה דס"ל דדרשינן סמוכין וילפינן עשה דוחה ל"ת מכלאים בציצית, וכיון דדרשינן סמוכין, א"כ תשובה נבראת קודם בריאת העולם, ותשובה מהני אף על חטא דע"ז ואיכא

אך כ"ז הוא רק אי ס"ל דתחומין הוא מה"ת אז שפיר היה להם העצה דיעברו על איסור תחומין ויצאו ממ"נ, אך אי ס"ל דאיסור תחומין הוה רק מדרבנן ליכא העצה הזו.

היוצא לנו מזה, דאי ס"ל תחומין דאורייתא, אז יש לומר דהיה להם דין ב"נ, ולא קשה היאך שמרו את השבת דהיה להם העצה דיעברו על איסור תחומין ויצאו ממ"נ, משא"כ אי ס"ל תחומין מדרבנן, אז עכצ"ל דהיה להם דין ישראל.

ובהקדמת הוזה"ק (ה' ב') כתב, ואנא שמענא מאבא דאמר הכי, את שבתותי תשמורו, את לאסגאה תחום שבת עיי"ש, וכתבו המפ' דאי דרשינן את י"ל דתחומין דאורייתא, ואי לא דרשינן את אמרינן תחומין מדרבנן עכ"ד.

ובספר תורת יפה (פרשת ואתחנן), ובספר נטיעות אדר (סי' כ"ד אות י"ח), ובספר דברי פינחס (פרשת אמור) כתבו, דזה אי דרשינן את תליא אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, כיון דבלשון בני אדם לא הוי את יתורא דלישנא, וממילא אי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם לא דרשינן את, משא"כ אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם דאז הוי את יתורא ודרשינן את עכ"ד.

ובזה יבואר דברי המדרש, דכיון דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו, והטעם דמלין לשמונה ימים כדי שיתחזק כחו, ומינה דס"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, ודברה תורה כלשון בני אדם, ולפי"ז לא דרשינן את, ותחומין דרבנן, וע"כ דהיה להם דין ישראל, וא"כ אמאי נענשו נדב ואביהוא על מה שלא נשאו נשים, ועכ"ז וידום אהרן ודו"ק.

ח) עוי"ל, עוי"ל עפי"ד רשיז"ל הנ"ל שסיבת מיתת נז"א היתה בשביל חטא העגל, ואיתא בויקרא רבה (פרשה י-ג) עה"פ קח את אהרן ואת בניו אתו וגו', זש"ה בתהלים (פרק מ"ה-ח) אהבת צדק ותשנא רשע וגו', רבי ברכיה בשם ר' אבא בר כהנא פתר קריא באהרן, בשעה שעשו ישראל אותו מעשה, בתחלה הלכו אצל חור, אמרו לו קום עשה לנו אלהים, כיון שלא שמע להם עמדו עליו והרגוהו וכו', ואח"כ הלכו אצל אהרן, אמרו לו קום עשה לנו אלהים, כיון ששמע אהרן כן, מיד נתיירא, הה"ד וירא אהרן ויבן מזבח לפניו, נתיירא מהזבח לפניו, אמר אהרן מה אעשה הרי הרגו את חור שהיה נביא, עכשיו אם הורגים אותי שאני כהן מתקיים עליהם המקרא שכתוב אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא, ומיד הם גולין וכו', ד"א, וירא אהרן מה ראה, אמר אהרן, אם בונין הן אותו הסרחון נתלה בהן, מוטב שיתלה הסרחון בי ולא בישראל, ר' אבא בר יודן בשם ר' אבא, משל לבן מלכים שנתגאה לבו עליו ולקח את הסיף לחתוך את אביו, א"ל פדגוננו (אומן המגדל תינוקות המלך), אל תייגע את עצמך תן לי ואני חותך, הציץ המלך עליו, א"ל יודע אני להיכן היתה כוונתך מוטב שיתלה הסרחון כך ולא בבני, חייך מן פלטינ דילי לית את זייע (מפלטינ שלי לא תזוז) וכו' עיי"ש.

ובמסכת סנהדרין (דף ו') איתא, מה ראה, א"ר בנימין בר יפת א"ר אלעזר, ראה חור שזבח לפניו, אמר אי לא שמענא להו

השתא עבדו לי כדעבדי בחור, ומיקיים בי אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא ולא הוה תקנתא לעולם, מוטב דליעבדו לעגל אפשר הוה להו תקנתא בתשובה עיי"ש, ועיין במהרש"א ובמהר"ן חיות שכתבו ביאור לדבר, דעל הריגת נביא לא היה אפשר להם לעשות תשובה עיי"ש.

ולכאורה י"ל דאהרן לא חטא במעשה העגל, דהרי רצו להרגו כמש"כ רשיז"ל עה"פ ויבן אהרן מזבח, ובן נח אינו מצווה על קידוש השם, וקודם שהוריד משה הלוחות עדיין לא היו הקידושין והיה להם דין בן נח, וכתב בספר דרש משה, דלפי טעם זה צ"ל דהקידושין היה בבית הים, דבשלמא בית מצרים היה כדי לקיים ההבטחה שהבטיח הקב"ה לאאע"ה ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, אבל למה הוצרך בית הים, וע"כ דזה היתה הקידושין, ומאז היה להם דין ישראל, והיו מצווין בקידוש השם עכ"ד.

אך רשיז"ל כתב בפרשת ראה דבית מצרים ובית הים היו מדין הענקה, דצריך ליתן שני פעמים כדילפינן מכפל לשון הענקה תעניק הענק ושנה לו, ולפי"ז לא היה בית הים לקידושין, אך זהו רק אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, דלדידיה דרשינן כפל לשון, אבל למ"ד דברה תורה כלשון בני אדם, לא דרשינן הענק ושנה לו, ואז י"ל דבית הים היה לקידושין.

ומעתה יבואר דברי המדרש, דכיון דכתיב וביום השמיני וגו' אחר דכתיב וטמאה שבעת ימים וגו', ע"כ דהטעם דמלין לשמונה הוא כדי שלא יהא אביו ואמו עצבים וכולן שמחים, ולא משום שיתחזק כחו, ולפי"ז י"ל דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, וס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, ולפי"ז בית הים הוא מדין הענקה ולא היה לקידושין, ולפי"ז היה להם דין ב"נ דאינו מצווה על קידוש השם, ולפי"ז ליכא חטא במעשה העגל, ואמאי מתו שני בני, ועכ"ז וידום אהרן ודו"ק.

ט) עוי"ל, דהבאנו קושית הפנים יפות דלמ"ל קרא דמילה דוחה שבת, תיפ"ל דבכה"ת אמרינן עשה דוחה ל"ת, ובהואיל משה פרשת שמיני (אות ע"א) כתבנו לתרץ, לפימ"ש"כ בשיטה מקובצת (כתובות ה') דבמילה איכא נמי משום איסור תולש, דתולש בשר מגוף הוי תולש כדאיתא במסכת שבת (דף ז"ד:) בצפורן שלא פירש חייב חטאת לכו"ע אם נטלו בכלי עיי"ש, וא"כ איכא במילה שני לאוין לאו דחובל וגוזה, והיכא דאיכא שני לאוין לא אמרינן עשה דוחה ל"ת, ועיין בספר לימודי ה' (לימוד קל"ג) שהביא בשם הכנה"ג (ח"ב סי' ס"ו) בשם התורת כהנים, דביום אפילו בשבת ובשיר אעפ"י שיש בהרת, והיינו דאפילו יש בהרת ובשבת ימול, וכן נראה מרש"י במסכת שבת (דף קל"ד:) ד"ה ערלתו, והוכיח מזה הכנה"ג דעשה דוחה שני לאוין עיי"ש, ועיין בספר חמדת ישראל קונטרס דרך חיים (סי' ד' אות ג'), ולכן שפיר צריכין קרא דביום השמיני דמילה דוחה שבת, דאי משום עשה דוחה ל"ת לא הוה אמרינן דדחי, כיון דהוה שני לאוין, ועשה דוחה ל"ת לא אמרינן רק היכא דאיכא לאו אחד ולא בשני לאוין.

הוי הנאה, וליכא רק לאו אחד, משא"כ למ"ד דמצות ליהנות ניתנו, נמצא דגם בלבישת ציצית איכא הנאה וקעבר גס על הלאו דלא יעלה עליך, ושוב מוכח מכלאים בציצית דעשה דוחה אף ב' לאוין, לאו דלא תלבש ולא דלא יעלה עליך.

ובספר רנו ליעקב שמחה (פרשת וישלח) כתב, דחטא נדב ואביהוא היה שזנו עיניהם משכינה, ותלוי אי קול ומראה וריח אין בו משום מעילה עיי"ש, ובספר עיר דוד (בית אברהם חדר א' דף מ"ה:;) כתב, דזה אי קול ומראה וריח אית ביה משום מעילה או לא, תליא אי ס"ל מצוות ליהנות ניתנו או לאו ליהנות ניתנו, דמ"ד דקול ומראה וריח יש בו משום מעילה ס"ל מצוות ליהנות ניתנו, ומאן דס"ל דאין בו משום מעילה ס"ל מצוות לאו ליהנות ניתנו עיי"ש.

ומעתה יתבאר דברי המדרש, דאהרן היה יכול להתרעם דלא הגיע להם עונש על מה שזנו עיניהם מן השכינה, מהא דכתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו, דמינה ילפינן דמילה דוחה שבת, וע"כ דס"ל דאין עשה דוחה שני לאוין, ולפי"ז ס"ל מצוות לאו ליהנות ניתנו, וס"ל דקול ומראה וריח אין בו משום מעילה, ובכך אין לחשוב חטא לנדב ואביהוא במה שזנו עיניהם מן השכינה, והיינו שבחו של אהרן דאפי"ה ידום אהרן ודו"ק.

(י) עוי"ל, עפי"מ שהקשה בספר חומת אנך להחיד"א (בפרשתן), למה נענשו נדב ואביהוא והא עדיין לא היו בני כ' שנים, וכתב בספר נחלת יעקב (בפרשתן) דהטעם שאין אדם בר עונשין בב"ד של מעלה אלא כשהוא בן עשרים, מפני שבתחלת הבריאה נבראו בקומתן בצביון והוא לבן עשרים, ע"כ אין אדם בר עונשין למעלה עד שיהיה בקומתו של אדם כפי שנברא מתחלה, ובמסכת ר"ה (דף י"א.) פליגי ר' אליעזר ור' יהושע אי בניסן נברא העולם או בתשרי נברא העולם, מ"ד דבניסן נברא העולם דיליף דכתיב עץ עושה פרי, ומ"ד בתשרי נברא העולם יליף עץ פרי, ופריך הגמ' לר"י דאמר בניסן נברא העולם הא עץ פרי כתיב, ומשני, ההוא כדר' יהושע בן לוי, דאמר כל מעשה בראשית בקומתן נבראו וכו' עיי"ש, ולפי"ז אי ס"ל דבתשרי נברא העולם אין לימוד דבקומתן נבראו, ולכן מתו קודם שהיו בני עשרים עכ"ד.

ובהגדה של פסח מטה אהרן (פיסקא אומץ גבורותיך) כתב וז"ל, הנה פרשתי במקום אחר שיש פלוגתא במסכת ר"ה (דף י'), אם בניסן נברא העולם או בתשרי נברא העולם, ופרשתי דפליגי, כי הנה איתא בזוהר פרשת פינחס (דף רט"ז:), שקודם מתן תורה היו ישראל מסורים תחת המזלות, והנה ניסן רומז למזלות, כי ידוע מש"כ במגלה עמוקות (פרשת בא) שהטלה הוא ראש לכל המזלות, ותשרי רומז להקב"ה שהוא השם, כמש"כ העשרה מאמרות תשרי תשרי י', שהוא אות ראשון מהשם, ולכן אי ס"ל בניסן נברא העולם, סבר שהיו יושבים תחת המזלות, ויש מזל לישראל, ומאן דס"ל בתשרי נברא העולם, ס"ל שיושבים תחת הקב"ה ואין מזל לישראל עכ"ד.

והפמ"ג בספר שושנת העמקים (כלל ב') כתב, דלכאורה יש להוכיח דעשה דוחה אפילו ב' לאוין, דהרי דינא דעשה דוחה ל"ת מכלאים בציצית ילפינן לה כמבואר במסכת יבמות (דף ד'), והלא באיסור כלאים עצמו יש שני לאוין לאו דהעלאה ובגד כלאים לא יעלה עליך, ולא דלבישה לא תלבש שעטנז, הרי דעשה דוחה אפילו ב' לאוין עיי"ש.

ובשו"ת מחזה אברהם (תארי"ח סי' י"ב בש"ה) כתב דיש לדחות ראיה זו, עפי"מ שהקשה בשו"ת ברית אברהם (תארי"ח סי' ג'), היאך ילפינן מכלאים בציצית דעשה דוחה לא תעשה, הלא כלאים אינו אסור רק בהנאת לבישה כדאיתא במסכת יבמות (דף ד'), וכיון דקיי"ל מצוה לאו ליהנות ניתנו, ולשיטת הרשב"א במסכת נדרים (דף ט"ו) אף היכא דאיכא הנאת הגוף בהדי המצוה אמרינן מצוות לאו ליהנות ניתנו, א"כ בלובש כלאים לשם קיום מצוות ציצית לא חשיב הנאה, דהלא הנאת הגוף בטל להמצוה ובכה"ג ליכא איסור כלאים, וכיון שכן היאך מוכח דגם בעלמא אמרינן עשה דוחה ל"ת עכ"ק.

אמנם י"ל, לפימש"כ בהגהות אמרי ברוך (יור"ד סי' ש"א) לתרץ סתירת פסקי הרמב"ם בהל' כלאים (פ"ב), דבהלכה י"ז כתב, לא יקח אדם ביצה כשהוא חמה בבגד כלאים שהרי הוא נהנה בכלאים מפני החמה או מפני הצינה וכו', מבואר שאיסור כלאים הוא על ידי הנאת גופו וכל שאין נהנה אין בו איסור, ובהלכה י"ח כתב, לא ילבש אדם כלאים ואפילו על גבי עשרה בגדים שאינו מהנהו כלום ואפילו לגנוב את המכס ואם לובש כן לוקה עיי"ש, הרי דגם בלא כוונת הנאה נאסר כלאים.

וכתב הברוך טעם דיש לחלק בזה, דלאו דלא יעלה עליך אינו אלא בהנאה, דע"ז דרשו חז"ל במסכת יבמות (שם) דבעינן העלאה דומיא דלבישה דאית ביה הנאה, אבל לגבי איסור לבישה ממש אסור אף בלבישה בלא שום הנאה דסוף כל סוף לבוש הוא בבגד כלאים, [עיי"ש שציינן בזה לדברי הגר"א בשנות אליהו במסכת כלאים (פ"ב)], ולכן לענין חימום ידיו בבגד כיון שאינו לובשם רק מעלה על ידיו אין בכך לאו דלבישה רק לאו דהעלאה דלא נאסר אלא מחמת הנאה, משא"כ לגבי לובש בגדיו מפני המכס או על גבי עשרה בגדים, בכה"ג אסור בכל ענין עיי"ש.

ולפי"ז מיושב קושית הברית אברהם, דשפיר צריכין לומר דכלאים בציצית מותר מחמת עשה דוחה לא תעשה, דהרי גבי לאו דלא ילבש כלאים לא בעי הנאה, ולא שייך להתירו מחמת מצוות לאו ליהנות ניתנו, ומעתה לא מוכח מכלאים בציצית רק עשה דוחה לאו אחד דהוא לאו דלבישה, משא"כ לאו דהעלאה דאינה אסורה רק כשנהנה לא בעי דחיה, דהא בלא"ה מותר משום דמצוות לאו ליהנות ניתנו, ולא בעינן לדחות רק הל"ת דלבישה שזה אסור גם בלא הנאה עכ"ד.

אמנם כ"ז נכון רק אי ס"ל מצוה לאו ליהנות ניתנו, דלפי"ז י"ל דליכא איסור לא יעלה עליך בלבישת ציצית כיון דלא

ואיתא במדרש רבה (ויקרא ד-ו), א"ר אלעשא, גוי אחד שאל את ר' יהושע בן קרחה, כתיב בתורתכם אחרי רבים להטות, אנו מרובים מכם, מפני מה אין אתם משוין עמנו בעבו"ז עיי"ש.

ובספר נפתלי שבע רצון (פרשת ואתחנן) כתב, דכיון דהשכינה לא זזה מכותל המערבי והוי קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי, אך זהו רק אי ס"ל דשכינה במערב אז לא זזה השכינה מכותל המערבי, אבל אי ס"ל שכינה בכל מקום אז ח"ו טענתם טענה עכ"ד.

והבאנו מש"כ בספר טיב לבב לבטל טענת אומות העולם, דכל אחד מישראל יש לו אחיזה באות אחת מהתורה, וידוע מדורשי רשומות שאמרו דתיבת ישראל ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה, וא"כ כל אחד מס' רבוא נשמות ישראל הוא כנגד אות אחת מן התורה, ומעתה אין ממש בטענת האומות, כיון דבני ישראל אחוזים הם באותיות התורה אין שייך בהם ביטול עכ"ד, והבאנו מש"כ בספר שפת אמת לר' ישמעאל הכהן (פרשת יתרו), דזהו רק אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם עכ"ד.

ובהגדה של פסח באר אברהם (פיסקא הללוי עברי ה) כתב, דיש שני פשטים עה"פ ורוח אלקים מרחפת על פני המים, א), דתשובה דומה למים שנאמר שפכו כמים לבך, ותשובה נברא קודם העולם, ב), איתא בפה תואר דקאי על הקב"ה שהיה מרחף על פני המים, וללמדך דשכינה בכל מקום, ולאפוקי ממ"ד דשכינה במערב עכ"ד.

ובספר סמיכת חכמים בסמיכות מסכת סוטה למסכת קידושין (דף פ"ו. מדרש"ס) כתב, דדבר זה אי מהני תשובה על חטא דעבודה זרה במחלוקת שנויה, דאמרינן תשב אנוש עד דכא, דכ"א נוטריקון דם כופר אשת איש, והיינו ע"ז גילוי עריות שפיכות דמים, חד אמר עד ולא עד בכלל ועל אלו הג' עבירות לא מהני תשובה, וחד אמר עד ועד בכלל ואכל מילי מהני תשובה אף על אלו השלש עבירות.

ופלוגתא זו תליא בפלוגתא אחרת, דלפי דעת הגמ' במסכת פסחים (דף נ"ד.), תשובה היא אחד משבעה דברים שנבראו קודם שנברא העולם עיי"ש, ולדעת כמה מדרשים תשובה נבראת ביום הראשון לבריאה, ונרמז בקרא ורוח אלקים מרחפת על פני המים בזכות תשובה שנמשלה למים, ולכמה דעות נרמז בבריאת האורה זו תשובה.

ונפקא מינה בין אלו השני דעות כתבו המפ', דאי אמרינן דתשובה קדמה לבריאת העולם, אז תשובה מהני על כל העבירות שבעולם אף על אלו השלשה, דאין שייך להגביל שום ענין לומר דעל דבר זה מהני ועל דבר זה לא מהני, כיון דלא היה שום דבר בעולם אז, ואין לתפוס שום מקום וגבול, ובריה בפני עצמה היתה התשובה על כל מה שיברא, אבל אי תשובה נברא ביום הראשון שאז הכל נברא כדדרשינן את השמים ואת הארץ לרבות תולדותיהם, ואז שייך להגביל ולומר על דבר זה מהני ועל דבר זה לא מהני עכ"ד.

ואיתא במדרש רבה (ויקרא ד-ו), א"ר אלעשא, גוי אחד שאל את ר' יהושע בן קרחה, כתיב בתורתכם אחרי רבים להטות, אנו מרובים מכם, מפני מה אין אתם משוין עמנו בעבו"ז עיי"ש, ובספר ייטב לב פרשת שמות (דף ב:) כתב לתרץ, דהא דאמרינן דנידון אחר הרוב היינו ישראל בפני עצמן אחר רובן, וכמן כן אומות העולם אחר רובן, אבל ישראל ואומות העולם אינם נכנסין יחד לדין כדאיתא במסכת ר"ה (דף ח:), ישראל ואומות העולם, ישראל נכנסין לדין תחלה עיי"ש, כי אינן בסוג אחד כלל, כי העכו"ם יושבים תחת המזלות, משא"כ בבני ישראל אמרינן אין מזל לישראל עיי"ש.

ובספר טיב לבב כתב לבטל טענת אומות העולם, דאיתא במדרש רבה שמות (פרשה ו-א), בשעה שעבר שלמה על לא ירבה לו נשים ולא ירבה לו סוסים וגו', עלתה יו"ד שבירבה וקטרגה עליו וכו', תני ר' שמעון בן יוחאי, ספר משנה תורה עלה ונשתטח לפני הקב"ה אמר לפניו וכו' הרי שלמה מבקש לעקור יו"ד ממני, אמר ליה הקב"ה שלמה ואלף כיוצא בו בטלין ודבר ממך אינו בטל עיי"ש, הרי דאות אחת מן התורה אינה בטלה אפילו באלף, ונודע דכל אחד מישראל יש לו אחיזה באות אחת מהתורה, וידוע מדורשי רשומות שאמרו דתיבת ישראל ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה, וא"כ כל אחד מס' רבוא נשמות ישראל הוא כנגד אות אחת מן התורה, ומעתה אין ממש בטענת האומות, כיון דבני ישראל אחוזים הם באותיות התורה אין שייך בהם ביטול עכ"ד.

ובספר שפת אמת לר' ישמעאל הכהן פרשת יתרו (דף מ"ה.) כתב, דאי ס"ל דברה תורה כלשון בני אדם לא שייך לומר דיש ס' רבוא אותיות דווקא מכוונים לס' רבוא שורשי נשמות, דהרי יש תיבות יתירות לחנם כלשון בני אדם, רק אי ס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם אז שפיר יש לומר דישאל ר"ת יש ששים רבוא אותיות לתורה עכ"ד.

ומעתה יבואר דברי המדרש, דכיון דכתיב וביום השמיני וגו' אחר דכתיב וטמאה שבעת ימים וגו', ע"כ דהטעם דמלין לשמונה הוא כדי שלא יהא אביו ואמו עצבים וכולן שמחים, ולא משום שיתחזק כחו, ולפי"ז י"ל דשכר מצוה בהאי עלמא איכא, וס"ל לא דברה תורה כלשון בני אדם, ומעתה הטעם דאינן בטלין ברוב משום דישאל נוטריקון יש ששים רבוא אותיות לתורה, ולפי"ז י"ל דיש מזל לישראל, ובניסן נברא העולם, ולפי"ז יש לנו לימוד דבקומתן נבראו, ולא הוה בר עונשין עד שיהיה בני כ' שנים, ולפי"ז יש לו לערער דאמאי נענשו כיון דהיו קודם שנת עשרים, ועכ"ז וידום אהרן ודו"ק.

י"א) עוי"ל, עפי"ד רשיז"ל הנ"ל שסיבת מיתת נז"א היתה בשביל חטא העגל, והבאנו דלכאורה לא היה מקום לעורר עליהם על מעשה העגל, דהיה להם אמתלא על חטאתם, לפי"מ דאיתא במסכת ע"ז (דף ד:) לא חטאו ישראל אלא כדי להורות תשובה עיי"ש, אך זהו תליא אי מהני תשובה על חטא דע"ז, דאי ס"ל דתשובה מהני אף לע"ז שפיר י"ל דלכך חטאו בע"ז כדי שנודע דתשובה מהני.

להם מצוה קלה צויתיו ועבר עליה, אמרו לו, והלא משה ואהרן שקיימו כל התורה כולה ומתו, אמר להם, מקרה אחד לצדיק ולרשע לטוב וגו' (יורדעים שסוף הכל אשר צדיק ואשר רשע למות ומקרה אחד יש בעוה"ז לכולם), הוא דאמר כי האי תנא, דתניא, ר"ש בן אלעזר אומר, אף משה ואהרן בחטאם מתו, שנאמר יען לא האמנתם בי, הא האמנתם בי עדיין לא הגיע זמנכם ליפטר מן העולם וכו' עיי"ש. מבואר מזה דפליגי אי יש מיתה בלא חטא או אין מיתה בלא חטא, ומעתה אי ס"ל אין מיתה בלא חטא שפיר י"ל טוב שנברא, דהרי מצד בריאתו יוכל לחיות לעולם, ומה דנגזר עליו מיתה, איהו דאפסיד אנפשיה, ומאן דס"ל טוב שלא נברא ס"ל יש מיתה בלא חטא, נמצא דמתחילת הבריאה למיתה אזלא, ולכן טוב לו שלא נברא עכ"ד.

ובספר זכרון יצחק (פרשת לך אות ד') כתב, דלכן אמרו ישראל נעשה ונשמע והקדימו נעשה לנשמע, דאיתא במסכת קידושין (דף מ:), וכבר היה ר' טרפון וזקנים מסובין בעליית בית נתזה (שם האיש) בלוד, נשאלה שאילה זו בפניהם, תלמוד גדול או מעשה גדול, נענה ר' טרפון ואמר מעשה גדול וכו' עיי"ש, ולכן אמרו בתחילה נעשה שרומז למעשה ואח"כ ונשמע שהוא בחינת תלמוד התלוי בשמיעת האוזן, להורות דמעשה גדול מתלמוד עיי"ש, וכתב שם עוד טעם דלכן הקדימו בני ישראל נעשה לנשמע, להורות דגדול שאינו מצווה ועושה, דהעדיפו לעשות בטרם יהיו מצווים מפי הגבורה עכ"ד.

ולפי"ז אי ס"ל גדול המצווה ועושה, א"כ מה שאמרו נעשה קודם לנשמע, להורות דמעשה הוא העיקר ולא התלמוד, משא"כ אי ס"ל גדול שאינו מצווה ועושה, וזהו הטעם שהקדימו נעשה לנשמע, ומעתה י"ל דתלמוד גדול מן המעשה.

ובספר בית יעקב (דרוש ד') כתב, דפלוגתתם תליא אי תלמוד גדול או מעשה גדול, דהרי קודם בריאתו לומד ג"כ כל התורה, וא"כ א"צ להבראות בשביל תלמוד תורה, ולכן למ"ד תלמוד גדול ס"ל טוב שלא נברא, ומ"ד מעשה גדול ס"ל טוב שנברא, דאינו יכול לקיים המצות בל"ז עכ"ד.

ובזה יבואר דברי המדרש, כיון דילפינן מכאן דמילה דוחה שבת, ולכאורה קשה אמאי דוחה שבת הלא אפשר למולו אחר שמונה ימים, וע"כ דחיישינן שמא ימות התינוק, ומינה דס"ל יש מיתה בלא חטא, ומעתה ס"ל טוב שלא נברא, וס"ל תלמוד גדול ממעשה, ולפי"ז מוכח ממה שאמרו נעשה קודם לנשמע, דשאינו מצווה ועושה גדול ממי שמצווה ועושה, ומעתה היה יכול אהרן להרהר על מה שמתו נדב ואביהוא, ועכ"ז לא הרהר רק וידום אהרן ודו"ק.

להערות: hoilmoshe@gmail.com

ומעתה יבואר דברי המדרש, דכשמתו בני אהרן בשביל אותו עון, היה מקום לאהרן להרהר דאין בידו פגם בדבר, שהרי אותו מעשה נתגלגל מן השמים כדי להורות תשובה, וכי תאמר דזה לא יתכן שהרי על חטא דע"ז לא מהני תשובה, עז"א דהיה לו לומר, הלא כתיב וביום השמיני ימול בשר ערלתו, והטעם דמלינן ביום השמיני כדי שיתחזק כחו, ע"כ דשכר מצוה בהאי עלמא ליבא, דס"ל דברה תורה כלשון בני אדם, ומעתה הטעם דאינן בטלים ברוב העכו"ם, משון דהשכינה במערב, ותשובה נבראת קודם בריאת העולם, ותשובה מהני אף על חטא דע"ז ולכן בא לידו אותו מעשה, ועכ"ז וידום אהרן ודו"ק.

י"ב עוי"ל, דהש"ך ביור"ד (סי' רס"ב סק"ב) הקשה על הרמ"א שפסק (שם) דאם מל הבן תוך שמונה ימים אין צריך להטיף ממנו דם ברית, מהא דאיתא במסכת מנחות (דף ע"ב) דאי ס"ד נקצר שלא כמצוותו כשר איך דוחה שבת עיי"ש, וה"נ נימא גבי מילה דאם במלו תוך ח' כשר, אמאי מילה דוחה שבת עיי"ש.

ובספר שאגת אריה (סי' נ"ב) הקשה על הש"ך, דאי גם אמרינן דאם נימול תוך ח' צריך להטיף דם ברית, עדיין קשה למה תדחה שבת, הלא לאחר ח' ודאי המילה כשרה, דלמה תדחה שבת, הלא אפשר אחר ח', ורצה לחלק בין להקדים המצוה או לאחר ומשום דזריזין מקדימין למצוות, ולא קשיא דיאחר עד אחר ח', אלא דא"א לומר כן, דמשמע מהש"ס (שם) דאין לחלק בין להקדים או לאחר, מדמקשה מאברים ופדרים דאפשר בלילה, ומ"מ דוחה שבת, ולהנ"ל לא קשיא, דשאני אברים ופדרים דדוחה משום דזריזין מקדימין ולא מאחרין עד אחר השבת עיי"ש.

ובספר כתב סופר עה"ת (פרשת תזריע עה"פ וביום השמיני) כתב ישוב לתמימה השאגת אריה, כסברת השאגת אריה דיש לחלק בין אקדומי מלאחר המצוה, ולא משום זריזין מקדימין שהוא חבוב מצוה, אלא משום שיש חשש בטול מצוה, שמא ימות התינוק, בין לילה עבר ומת מן העולם ובטלה המצוה לגמרי, משא"כ להקדים דליכא רק משום דאין המצוה כתיקונה היה קשה להש"ך דהו"ל להקדים הגם שאין בזמנה כראוי כדאיתא בש"ס מנחות הנ"ל, ולפימ"ש דלאו משום זריזין מקדימין אתי עלה המילה, אלא משום שמא ימות, וזה לא שייך בקרבן ציבור, דמצוה של רבים הוא וקרבן לא בטל מכל וכל, ושפיר מדמה מילתא דקצירת עומר להקטרת אברים ופדרים עכ"ד.

ובספר ערבי נחל (פרשת בשלח) כתב, דזה אי טוב שנברא או טוב שלא נברא תליא בזה, דאיתא במסכת שבת (דף ג"ה), אמר רב אמר, אין מיתה בלא חטא (וחטאו של אדם גורם לו מיתה), ואין יסורין בלא עון וכו', מיתבי, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבונו של עולם, מפני מה קנסת מיתה על אדם הראשון, אמר